

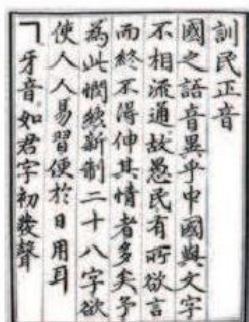
СОЛОНГОС ХЭЛ БА ХАНГЫЛ

1. Дэлхийн солонгос хэлтэн

Солонгосын хойг дээр солонгосоор ярьдаг 60–аад сая хүн буйн 40–өөд сая нь Өмнөд Солонгост, 20–оод сая нь Умард Солонгост сууж байна. Хилийн чанадад оршин суугаа солонгосчуудаас Хятадад 2 сая 100 мянга, Америкт 2 сая 100 мянга, Японд 600 мянга, Орост хэдэн арван мянга, бүгд нийлээд 6 сая орчим солонгос хэлтэн байна. Гадаадад суугаа солонгосчуудын ихэнхи нь эх хэлээрээ ярьдаг гэж үзвэл солонгос хэлийг дэлхийд 20–рт орох хэл гэж болно.

2. Хангыл үсгийн түүх

"Хангыл" бол Солонгос үсгийн нэр юм. "Хангыл" үсгийг Жусон улсын үе буюу 1443 онд Сэжунг ван хийгээд тэр цагийн эрдэмтэн мэргэд хамтран зохиожээ. "Хангыл" үсэг зохиогдохоос өмнө солонгосчууд Хятадын ханз бичиг хэрэглэдэг байлаа. Гэвч эгэл солонгос иргэд тэрхүү тоо нь үл гүйцэгдэх, адармаатай ханз бичгийг сурч эзэмшин, бичиг үсэгт тайлагдана гэдэг амаргүй хэрэг байв. Энэ байдалд сэтгэл түвдсэн Сэжунг Их ван солонгос хэлийг тэмдэглэхэд тохиромжтой, сурахад хялбар үсэг зохиосон нь "Хангыл" байв. Тэр үед "Хангыл"–ыг "Иргэнийг сургах зөв дуудлага" гэсэн утга бүхий "Хүнмин жонгым(훈민정음)" гэж нэрийддэг байжээ.

"Хүнмин жонгым тайлбар жишээ" буюу ханзны хувилбар
훈민정음 해례본

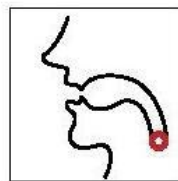
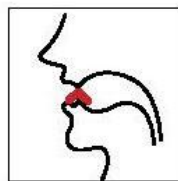
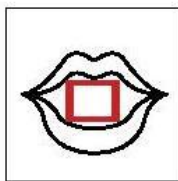
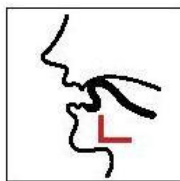
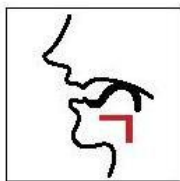
"Хүнмин жонгым өнхай" буюу солонгосоор хөрвүүлсэн хувилбар
훈민정음 언해본

"Хангыл"-ын бүтэц

"Хангыл" бол авианы бичиг бөгөөд гийгүүлэгч эгшгээр хуваагддаг. Анх 17 гийгүүлэгч, 11 эгшиг, нийт 28 үсэг зохиосон хэдий ч орчин цагийн солонгос хэлэнд дараах дөрвөн авиа хэрэглэгдэхээ больжээ. Үүнд, ϕ [ng], φ [q], Δ [z] гийгүүлэгч, \bullet [a] эгшиг. Өдгөө "Хангыл" нь 19 гийгүүлэгч 21 эгшиг, нийт 40 үсгээс бүтдэг.

Гийгүүлэгчийн зүй тогтол

Гийгүүлэгчийг зохиохдоо "Дүрс хэлбэр дуурайх" болон "Зурлага нэмэх" гэсэн хоёр зарчим баримталсан байна. Тухайлбал, \neg [k], \neg [n], \square [m], \wedge [s], \circ [h] гэсэн үндсэн таван гийгүүлэгчийг өгүүлэх эрхтэний дүрст шүтэж зохиогоод, үлдсэн 12 гийгүүлэгчийг авианы чангаралыг харгалзан дээрх үндсэн гийгүүлэгч дээр зурлага нэмэх замаар зохиожээ.

Эгшгийн зүй тогтол

Эгшиг авиаг "Тэнгэр, газар, хүмүн" гэсэн гурван хүчинд шүтэж, арга билгийн зарчимд үндэслэн зохиосон билээ. Тухайлбал \blacksquare дүрсээр тэнгэрийн дугуй хэлбэрийг — дүрсээр газрын тэгш хавтгайг, \mid дүрсээр зогсож буй хүний хэлбэрийг бэлэгдэн зохиосон тухай "Хүнмин жонгым"-д тэмдэглэн үлдээжээ. Бусад эгшгийг харин үндсэн эгшгийн зурлагуудыг холбож зохиосон аж.

3. Эгшиг

Үндсэн эгшиг

Солонгос хэлэнд 21 эгшиг байдаг бөгөөд үүнээс үндсэн эгшиг 10, үндсэн эгшгээс нийлж бүтсэн 11 хос эгшиг бий. Эгшгийг дээрээс доош нь, зүүнээс баруун тийш бичдэг.

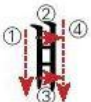

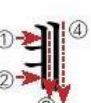
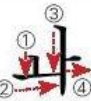

Үсэг	Үсгийн нэр	Дуудлага	Бичих дараалал	Дасгал						
ㅏ	아	[a]		ㅏ						
ㅑ	야	[ja]		ㅑ						
ㅓ	어	[ə]		ㅓ						
ㅕ	여	[jə]		ㅕ						
ㅗ	오	[o]		ㅗ						
ㅛ	요	[jo]		ㅛ						
ㅜ	우	[u]		ㅜ						
ㅠ	유	[ju]		ㅠ						
ㅡ	으	[ɨ]		ㅡ						
ㅣ	이	[i]		ㅣ						

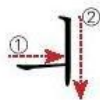
Хос эгшиг

Үндсэн эгшгүүд нийлж хос эгшиг бүтээдэг.

$$\text{ㅈ} = \text{ㅊ} + \text{ㅣ} \quad \text{ㅊ} = \text{ㅊ} + \text{ㅣ} \quad \text{ㅊ} = \text{ㅊ} + \text{ㅣ}$$

CD1 TRACK 02

Үсэг	Үсгийн нэр	Дуудлага	Бичих дараалал	Дасгал					
ㅈ	애	[ɛ]		ㅈ					
ㅊ	얘	[jɛ]		ㅊ					
ㅊ	에	[e]		ㅊ					
ㅊ	예	[je]		ㅊ					
ㅊ	와	[wa]		ㅊ					
ㅊ	왜	[wɛ]		ㅊ					
ㅊ	외	[we]		ㅊ					
ㅊ	워	[wo]		ㅊ					

ㅒ	웨	[we]		ㅒ							
ㅓ	위	[wi]		ㅓ							
ㅕ	의	[i]		ㅕ							

Дуудлаганд анхаарах зүйл

ㅈ ба ㅊ эшиг, ㅊ, ㅊ, ㅊ эгшгүүд хоорондоо ойролцоо дуудагддаг учир дуудлаганд бараг ялгаа байдаггүй.

4. Гийгүүлэгч

Үндсэн гийгүүлэгч

Солонгос хэлэнд 19 гийгүүлэгч байдаг. Үүний 14 нь үндсэн гийгүүлэгч, 5 нь давхар гийгүүлэгч. Гийгүүлэгч эгшгээр амилж үе бүтээх бөгөөд гийгүүлэгч дангаар бичигддэггүй. Гийгүүлэгч нь ардаа ямар эгшигтэй орж байна, үеийн хаана байгаагаас шалтгаалж хувилбартай дуудагдана.

CD1 TRACK 03

Үсэг	Үсгийн нэр	Дуудлага	Бичих дараалал	Дасгал							
ㄱ	기역	[k], [g]		ㄱ							
ㄴ	니은	[n]		ㄴ							

ㄷ	더글	[t], [d]		ㄷ					
ㄹ	리을	[r], [l]		ㄹ					
ㅁ	미음	[m]		ㅁ					
ㅂ	비읍	[p], [b]		ㅂ					
ㅅ	시옷	[s], [sh]		ㅅ					
ㅇ	이응	[ŋ]		ㅇ					
ㅈ	지읒	[c]		ㅈ					
ㅊ	치읒	[c ^h]		ㅊ					
ㅋ	키읒	[k ^h]		ㅋ					
ㅌ	티을	[t ^h]		ㅌ					
ㅍ	피읚	[p ^h]		ㅍ					
ㅎ	히읒	[h]		ㅎ					

Дуудлаганд анхаарах зүйл

○ гийгүүлэгч үеийн төгсгөлд [ᄢ] буюу хэлний угийн "н"-ээр дуудагдах бөгөөд харин үеийн эхэнд дуудагддаггүй.

ㅌ, ㅋ, ㅍ, ㅈ гийгүүлэгч нь дуугүй чанга гийгүүлэгч тул хийн түрэлттэй дуудагдана.

Давхар гийгүүлэгч

Үндсэн гийгүүлэгч давхарлаж орохыг давхар гийгүүлэгч гэнэ. Солонгос хэлэнд 5 давхар гийгүүлэгч бий.

CD1 TRACK 04

Үсэг	Үсгийн нэр	Дуудлага	Бичих дараалал	Дасгал				
ㅌ	쌍기역	[kk]		ㅌ				
ㅊ	쌍디귤	[tt]		ㅊ				
ㅍ	쌍비읍	[pp]		ㅍ				
ㅆ	쌍시옷	[ss]		ㅆ				
ㅈ	쌍지읒	[jj]		ㅈ				

Гийгүүлэгч авиа хэрхэн дуудагдахаас хамаарч дуутай сул, дуугүй чанга, төвөнхийн хүчлэлтэй гэж 3 ангилдаг. Дуутай сул гийгүүлэгчийг амьсгал хүчтэй түрж гаргахгүйгээр дуудах бөгөөд дуугүй чанга гийгүүлэгч нь амьсгалыг арай хүчтэй түрж дуудна. Харин төвөнхийн хүчлэлтэй гийгүүлэгчийг дуудахдаа хэлний булчинг чичиргэж дууддаг.

Дуутай сул гийгүүлэгч	ㄱ ㄷ ㅂ ㅅ ㅈ
Дуугүй чанга гийгүүлэгч	ㅋ ㅌ ㅍ ㅊ
Төвөнхийн хүчлэлтэй гийгүүлэгч	ㄴ ㄹ ㅁ ㅃ ㅅㅅ

5. Ye

Солонгос хэлэнд гийгүүлэгч эгшиг хоёрыг солбиж бичдэг. Үеийн эхэнд, төгсгөлд гийгүүлэгч орж дунд нь эгшиг бичигдэнэ. Гийгүүлэгчийг эгшгээр амилуулан үе бүтээдэг аргын талаар одоо үзье.

<div>Эхэн авиа ㄱ</div> <div>Дунд авиа ㅂ</div>	아 가
<div>Эхэн авиа ㄱ</div> <div>Дунд авиа ㅌ</div> <div>Адаг авиа ㅍ</div>	우 구
<div>Эхэн авиа ㄱ</div> <div>Дунд авиа ㄷ</div> <div>Адаг авиа ㅌ</div>	욱 국
<div>Эхэн авиа ㄱ</div> <div>Дунд авиа ㅈ</div> <div>Адаг авиа ㅊ</div>	악 각
<div>Эхэн авиа ㄴ</div> <div>Дунд авиа ㄹ</div> <div>Адаг авиа ㄹ</div>	위 귀
<div>Эхэн авиа ㄴ</div> <div>Дунд авиа ㅅ</div> <div>Адаг авиа ㅆ</div>	와 관

Эгшгийг босоо ба хэвтээ байдлаар бичиж болно. ㄱ, ㅋ, ㆁ, ㄷ, ㅌ эгшгийг босоо байдлаар, ㅊ, ㅍ, ㅑ, ㅓ, ㅕ эгшгийг хэвтээ байдлаар бичнэ. Гийгүүлэгчийг босоо бичиглэлтэй эгшгийн өмнө, хэвтээ бичиглэлтэй эгшгийн дээр бичих ёстой.

$$\begin{array}{|c|} \hline \text{ㄱ} \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline \text{ㅏ} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|c|} \hline \text{가} \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|} \hline \text{ㅅ} \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline \text{ㅗ} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|c|} \hline \text{소} \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{|c|} \hline \text{ㅎ} \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|} \hline \text{ㅐ} \\ \hline \end{array} = \begin{array}{|c|c|} \hline \text{화} \\ \hline \end{array}$$

● Үг хэллэг

오이 өргөст хэмх

우유 сүү

모자 малгай

바지 өмд

치마 банзал

사과 алим

고기 мах

시계 цаг

휴지 амны цаас

돼지 гахай

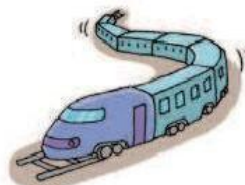
의자 сандал

포도 усан үзэм

피자 피자

기차 галт тэрэг

토끼 туулай

6. Дэвсгэр үсэг

Үг, үеийн төгсгөлд бичигддэг гийгүүлэгчийг дэвсгэр үсэг гэнэ. Солонгос хэлнээ 7 дэвсгэр үсэг бий. Солонгос хэлний 14 гийгүүлэгч нь үеийн төгсгөлд дэвсгэрлэн орохдоо 7 авиа болж дуудагддаг.

Дэвсгэр үсэг	Дуудлага	Жишээ
ㄱ, ㅋ, ㆁ	[k]	속, 부엌, 밖
ㄴ	[n]	문, 손, 편지
ㄷ, ㅌ, ㅊ, ㅌ, ㅍ, ㅎ, ㅍ	[t]	옷, 꽃, 끝, 듣다, 낫다, 히읗, 있다
ㄹ	[l]	말, 술
ㅁ	[m]	숨, 밤

ㅂ, ㅍ	[p]	밥, 앞
ㅇ	[ŋ]	방, 강

Гийгүүлэгч давхарлан орж дэвсгэрлэх тохиолдолд давхар гийгүүлэгчийн аль нэгийг дуудна.

ㅃ, ㅕ, ㅖ, ㅗ зэрэг давхар гийгүүлэгчийн эхний гийгүүлэгчийг дуудна.

Жишээ нь: **앓다[안따], 많다[만타], 여덟[여덜], 값[갑], 없다[업따]**

ㅄ, ㅚ зэрэг давхар гийгүүлэгчийн сүүлийн гийгүүлэгчийг дуудна

Жишээ нь: **닭[닥], 밭다[박따], 막다[막따], 젊다[점따]**

● Үг хэллэг

떡 тутарганы
жигнэмэг

빵 талх

딸기 гүзээлзгэнэ

옷 хувцас

꽃 цэцэг

생선 загас

지갑 түрийвч

발 хөл

잎 навч

닭 тахиа

7. Өгүүлбэрийн бүтэц

Солонгос хэлний өгүүлбэрийн бүтэц монгол хэлтэй адил "эзэн бие + үйл үг", "эзэн бие + тусагдахуун + үйл үг" гэсэн бүтэцтэй байдаг. Эзэн бие болох өгүүлэгдэхүүнийг илэрхийлэхдээ нэрлэхийн тийн ялгалын **이, 가** нөхцөлийг заавал залгаж хэрэглэх бөгөөд тусагдахууныг илэрхийлэхдээ **을, 를** нөхцөл залгадаг. Өгүүлэгдэхүүн тусагдахууны байр солигдож хэрэглэгдэх тохиолдол бий ч энэ үед нөхцөл нь өгүүлэгдэхүүн үү, тусагдахуун уу гэдгийг зааж өгдөг учраас байр солих боломжтой. Мөн солонгос хэлэнд өгүүлэгдэхүүн хэн, юу гэдэг нь мэдэгдэж байвал тухайн өгүүлэгдэхүүнийг хураангуйлж хэлэхгүй байж болдог.

Өгүүлбэрт үйл үг янз бүрийн хэлбэрт хувирдаг. Жишээ нь явах **가다** гэдэг үйл үгийн үндэс **가** дээр янз бүрийн нөхцөл залгаж **가요, 갑니다** (явж байна), **갔습니다** (явсан), **갈 겁니다** (явна), **가세요** (яваарай), **갑시다** (явцгаая) зэргээр хувиргаж хүндэтгэлийн хэлбэр, үйлийн цаг, баймж, төлөвийн утга илтгэнэ.

체척 씨가 잡니다.

өгүүлэгдэхүүн + өгүүлэхүүн

Цэцэг унтаж байна.

체척 씨가 빵을 먹습니다.

өгүүлэгдэхүүн + тусагдахуун + өгүүлэхүүн

Цэцэг талх идэж байна.

• 체척 씨가 갑니다.	Цэцэг явж байна.
• 체척 씨가 갔습니다.	Цэцэг явсан.
• 체척 씨, 가세요.	Цэцэгээ, яваарай.